

Системний підхід соціально-гуманітарного знання.

Викладання гуманітарних наук покликане окрім виховання моральних і інтелектуальних якостей інтелігента надати студентові навички системного погляду на суспільство, суспільні відносини, основні процеси, що протікають в даному суспільстві. Системний погляд будується на базі поєднання зусиль кількох гуманітарних дисциплін, як то: історії, філософії, політології, соціології, культурології тощо.

Незважаючи на те, що всі ці дисципліни мають свій об'єкт і предмет дослідження, оперують притаманними лише цим наукам методами наукового дослідження, навички і вміння, отримані студентами після опанування навчального матеріалу мають перетворитися на цілісну картину світу, що, як мозаїка, складається з різнорідних елементів гуманітарного знання.

Слід зазначити, що існуючі на сьогоднішній день відмінності між методами дослідження у різних науках, спосіб і спрямованість викладання навчального матеріалу не дають змоги сформувати системне бачення стану і еволюції суспільства. Штучний розподіл і подальше подрібнення наукових дисциплін не сприяє подоланню цього бар'єру між різними гілками гуманітарного знання. Так, зокрема, за класифікацією ВАК України виділяється до десятка спеціалізацій в галузі історичних, політичних, психологічних, соціологічних наук. Визначення спеціальності наукового дослідження для захисту дисертації вимагає точного визначення, тобто відділення від інших, спеціальності в межах однієї наукової дисципліни. Подрібнення соціального знання накладає відбиток і на процес навчання у вищій школі. Створення спецкурсів з різних дисциплін поглиблює фрагментарність гуманітарного знання і ускладнює опанування системним методом дослідження еволюції суспільства. В межах політології виникає практична політологія, етнополітологія тощо. Подібне подрібнення інформації відбувається і в інших навчальних предметів.

Логічно пояснити подібні процеси ускладненням гуманітарних наук, збільшенням обсягу інформації, яку суцільним масивом опанувати неможливо. Однак для західної науки, яка має значні

досягнення у сфері дослідження суспільства вже давно існує узагальнюючий підхід до гуманітарної науки і освіти. Майже всі гуманітарні дисципліни об'єднані в одну галузь social sciences – соціальні науки, в дослідженнях часто застосовується міждисциплінарний підхід.

Найбільші досягнення в гуманітарній сфері були зроблені якраз у межах міждисциплінарного підходу до вивчення історії і еволюції соціуму. Нове бачення суспільства, або парадигма (модне зараз слівце) виникає внаслідок нетрадиційного дослідження вже існуючого знання, або використання нетрадиційних методів обробки доступної інформації. Кожний такий крок науки радикально міняє наше уявлення про оточуюче середовище – світ наче перероблюється заново. Такими революційним шоком свого часу були теорія Дарвіна, квантова теорія у фізиці, гена інженерія сьогодення. Ці революційні прориви наукового знання не проходять непоміченими і для гуманітарних наук, що є свідченням системності наукового знання, взаємозалежності теорій і моделей природничих і гуманітарних наук.

Революціонізуючим проривом у гуманітарній сфері стало використання системного підходу до визначення сутності соціальних процесів, сприйняття суспільства як складної саморегульованої і самодостатньої системи, яка включає в себе підсистеми, що у свою чергу є складними системами. Системний підхід і системні методи були спершу притаманні лише технічним і природничим наукам. Поєднання природничих і соціальних методів дослідження інформації дало змогу узагальнити наші уявлення про суспільство, змінили базове уявлення вчених про стан і еволюцію соціуму.

Наступним проривом у міждисциплінарних дослідженнях стало створення теорії модернізації. Концентрованого виразу ця теорія набула у творях фізика Іллі Пригожина. Базуючись на квантовій теорії, він досліджував процеси негативної ентропії у складних системах (ентропія – поворот чи перетворення). Згідно Пригожину будь-яка складна система знаходиться у рівноважному стані між двома протилежними станами – розпаду і зміцнення, тобто є нестабільною. Однак там, де спеціалісти з природничих наук бачили слабкість системи, Пригожин довів, що чим складніша система, тим більша ймовірність виникнення в ній змін, тобто розвитку.

Ідеї Пригожина були підхоплені Е.Тоффлером, який, використовуючи теорію квантового скачка описав історію людства як еволюцію трьох хвиль. Перша хвиля допомогла суспільству дійти від приматів до розвитку аграрно-феодальних відносин і тривала найдовше. Друга хвиля пройшла набагато швидше – лише кілька століть і пов'язана з переходом від аграрно-феодальної сільської економіки до індустріально-ринкової міської. Третя хвиля є "інформаційним вибухом" або "постіндустріальною економікою"¹.

Теорія модернізації дала вченим оптимістичний висновок про те, що саморегульована система, навіть така складна як людське середовище здатне до поступового розвитку, соціального прогресу. Постійне коливання на межі самознищення призводить соціальну систему до нового рівня еволюції і цей процес не є і не може бути лінійним.

Нарешті, одним з останніх досягнень сучасного інтердисциплінарного підходу до вивчення природничих і суспільних явищ є інформаційний прорив. Було винайдено певний 60-ти річний цикл між відкриттями і їх впровадженням в життя. Цей цикл пов'язаний з непинним зростанням обсягу інформації за історію людства, а також зростаючі темпи накопичення цієї інформації. Так, французький дослідник Ж.Андерля прийняв за одиницю виміру всю інформацію, накопичену на початок нашої ери. До 1500 року ця інформація подвоїлася. Наступне подвоєння відбулося вже через 250 років, третє – через 150, четверте – через 50 років, наступне – через 7 і т.д. Таким чином, накопичення інформації відбувається одним скачком і якщо продовжити цю залежність, то через 50-60 років обсяг інформації збільшиться в мільйон разів. Це і є найбільший квантовий скачок людства².

Підводячи підсумок, слід зазначити, що перспективи розвитку соціальних наук, викладання соціальних дисциплін лежать у сфері системного бачення історії і еволюції людства, проведенні інтердисциплінарних досліджень, використанні методів природничих наук.

¹ Тоффлер Э. Шок будущего. – М.: ООО "Издательство АСТ", 2002. – С.50-51.

² Цит. за Уилсон А.Р. Психология эволюции. – М.: София, 1998. – С.272-273.

Слід звернути також увагу на те, щоб запровадження широкої мережі спецкурсів не вплинули на формування системного бачення соціуму.